

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА ВЪЗРАСТНИ В НЯКОИ ДЪРЖАВИ ОТ ЗАПАДНИЯ РЕГИОН НА ЕВРОПА

Маринела Михова

В края на 80-те и началото на 90-те години на ХХ век, образованието за възрастни постепенно се превръща в интегрална част от концепциите за бъдещото развитие на образованието в страните от Западна Европа и намира своята нормативна уредба (Act on Adult Education (Дания, 1994), Grants Act (Австрия, 1973), Adult and Vocational Educational Act (Холандия, 1996), The Adult Educational Act (Норвегия, 1991) и т.н.). Най-общо целите му са насочени към демократизиране и максимализиране на достъпа до подходящи програми и курсове за всички желаещи.

Целта на настоящото съобщение е да очертае направленията в образованието за възрастни, характерни за държавите от Западна Европа. Данните са взети от публикациите на International Bureau of Education (IBE) - *World Data on Education - трето издание, 1999 г.*

Изследването разграничи няколко *основни направления* за образованието на възрастните в посочения регион, а именно: 1. Базисно и общо образование; 2. Професионална квалификация и преквали-

фикация; 3. Отворено образование; 4. Образование за емигранти.

Базисно и общо образование

Базисното образование има за цел да осигури разнообразни обучаващи програми и курсове за неграмотни, за хора с ниско образователно ниво, за желаещи да придобият сертификат за завършена образователна степен, за ученици, напуснали училище по различни причини. Най-общо то е специализирано в следните области: езикова и математическа грамотност, формиране на социални умения, ориентиране към по-нататъшно учене и професионално обучение. Организира се или от министерствата на образованието в съответните страни - Ирландия, Гърция или от специализирани държавни институции - Centers for Basic Education в Белгия, Adult Education Centers в Дания, German Adult Education Association's Institute for Adult Education в Германия, Norwegian Association for Adult Education в Норвегия и т.н.

Формите за придобиване на базисно образование се отличават с голямо многообразие.

В Белгия Centers for Basic Education предлагат разнообразни обучаващи програми за хора неграмотни или с по-ниско образователно ниво. През 1900 г. 7000, а през 1995 г. повече от 13 000 човека са преминали през тези курсове, като повече от половината са били жени.

В Исландия, към някои общини са открити училища за възрастни, които включват както учебните програми на задължителното образование, така и по-високите нива. Основните предмети в първия вид училища са роден език, датски, английски и математика, а във втория обучението се реализира на принципа на изборността. Завършилите задължителната за образователната система учебна програма, получават сертификат, който е различен от този, получаван в редовните училища.

За Ирландия са характерни работещи проекти, разработени от доброволни организации (Доброволен комитет за образование (VEC) и здравното министерство), адресирани към младежи в неравностойно положение - безработни, социално изолирани, злоупотребили с наркотици, претърпели насилие. В момента 200 проекта, финансирани главно от приходите на Националната лотария, са насочени за завръщане на младите хора към формалната образователна система.

След обединението на Германия федералното правителство започва финансиране на образова-

телни проекти в петте нови източни провинции. Те са насочени както към научното и технологично усъвършенстване на живеещите в тези провинции ("Изследване върху необходимостта от понататъшно образование, свързано с елементарната квалификация на възрастните в новите провинции" (1992 г.), така и към проучване необходимостта от курсове за елементарно образование и обучение на педагогическите кадри ("Развитие и тестване на курсовете за ограмотяване и елементарно образование, предлагани в новите провинции", "Нарушаване на дистанцията чрез диалог - разработване на общи перспективи за ограмотяване и елементарно образование в Източната и Западната част (Германия).

Във Великобритания съществува секция за грамотност и базисни умения на възрастните, която организира родноезиковата, математическата и комуникационна подготовка. Тя се занимава с консултативно обслужване, финансиране на местни проекти, разработва и публикува материали за учители и ученици.

Базисното образование за възрастни в Холандия се планира и ръководи от общините, финансирането му е чрез министерствата на образованието, културата и науката и е насочено към развитието на езикови, математически и социални умения. То е различно от *общото образование* за възрастните

(VAVO), което е насочено към реализиране на две основни функции: предоставяне на втора възможност за придобиване на една от трите дипломи (MAVO, NAVO, VWO) и включване в преходни програми за по-нататъшно образование. За този вид образование има специално създадени вечерни и дневни училища, в които може да се постъпи след завършване на задължителното образование.

Във Финландия и Исландия има организирани училища за *повисоко средно образование за възрастни*. Те функционират или като самостоятелни, или като секции към съответните училища от образователната система. Характерното за тях е, че учениците сами съставят плана на обучение, като избират учебните предмети, които ще слушат.

Във Фламандската област на Белгия работят 10 *центъра за втори шанс образование (ТКО)*. Тяхната цел е да подготвят обучаваните за изпитите, организирани от Централната изпитна комисия на Фламандската общност. Посредством тези изпити е възможно да се придобие сертификат за първо и второ ниво на средното образование или за пълно средно образование извън редовната училищна система.

За придобиването на общо образование, което се надгражда над базисното, много ефективно работи мрежата от *народни училища* (folk schools или folk schule). Някои от

тези училища са специализирани по един предмет, например, музика, изкуство, спорт, занаят, но все повече училищата разширяват обхвата от предложения като включват история, политика, литература, философия, история на изкуството и т. н. Те не работят по утвърдена учебна програма, не провеждат изпити и не издават сетрификати. Обучението може да се проведе чрез дълготрайни (5-32 седмици) или краткотрайни (1-4 седмици) курсове. Обучаващите се са на средна възраст от 22-23 години. С много дългогодишна история е народното училище в Швеция (първото е открито през 1869 г.), по съвременни са тези във Финландия, Норвегия и Дания.

Една от формите за обучение на възрастни, която придобива все по-голяма популярност, и която дава възможност за индивидуализация, както по отношение на времетраенето така и по отношение на учебната програма е *дистанционното обучение*. Освен за повишаване на общото образование, задоволяване на лични образователни потребности, професионална квалификация и преквалификация, дистанционното обучение се превръща в популярна форма за придобиване на средна и висша образователна степен. Курсове за дистанционно обучение има развити във всички западно европейски държави, като изключително популярни са те за Белгия, Норвегия, Исландия, Ирландия и Великобритания.

В Норвегия съществуват 16 института за дистанционно обучение, които предлагат около 700 образователни курса, като 60% от тях са насочени към икономика и администрация, технически науки и език. Половината от курсовете са ориентирани към подготовката за изпитите в средната или висша образователна степен.

Исландия е една от държавите със забележително приложение на дистанционното обучение като форма за образование. В Колежа за подготовка на учители и в Университетския колеж по педагогика се предлагат образователни програми, които съчетават дистанционно и директно обучение на възрастни. Използвайки възможностите на Интернет, Ирландската образователна мрежа организира дистанционно обучение за средно образователно ниво. За учениците, които живеят далеч от училища се предлага обучение по телефона, пощата или електронната поща.

През 1982 г. в Ирландия към Университета в Дъблин се създава Национален център за дистанционно обучение, който има за цел да разшири достъпа до образователни програми. През 1986 - 1987 г. се предлага първият курс за висша образователна степен по Информационни технологии. Записването в дистанционните програми е отворено за всички над 23 години, независимо от тяхното образование и квалификация.

Традиции в дистанционното обучение има и Лондонския университет по образование, който предлага магистърски учебни програми, които могат да бъдат покрити чрез възможностите на Internet.

Развитието на информационните технологии постепенно превръща дистанционното обучение в мултимедиен тип обучение защото предполага използването освен на традиционните "написани" курсове и на дискове с упражнения, предназначени за компютър.

Формите за базисно образование в страните от Западна Европа са ориентирани предимно към голямата популация емигранти и младежи в неравностойно социално положение, докато тези за общо образование са предназначени предимно към местните граждани, които по една или друга причина желаят да продължат образованието си.

Професионална квалификация и преквалификация

Професионалното образование за възрастните в страните от Западна Европа се организира в няколко направления: а) професионални курсове към университетите и коледжите за хора, имащи основна професия и желаещи да се усъвършенстват или преквалифицират (Австрия, Германия, Холандия, Великобритания) б) курсове, ориентирани към трудовия пазар, предназначени за безработни, които се преквалифицират (Финландия, Ирландия, Норвегия; в) курсове към

педагогически и технически колежи и университети за хора, чиято професия изисква ежегодна квалификация (Великобритания, Италия, Белгия).

Отворено образование

В някои страни на Западна Европа (Дания, Финландия, Франция, Великобритания) успешно работят формите за отворено образование - отворено професионално или отворено университетско образование. Те имат различни функции и осигуряват различни образователни възможности.

В Дания отвореното образование се урежда със закона от 1993 г., като отговорността за неговото функциониране е поета от Министерството на образованието, чрез Съвет за отворено образование, създаден през 1994 г. Според този закон под общия план на отвореното образование институтите могат да предлагат всички свои специалности или само част от тях. Според последни данни две трети от професионалната квалификация на възрастните е поета от отвореното образование.

Във Финландия отвореното университетско образование е ориентирано както към възрастните, така и към по-младите, независимо от тяхното базисно образование. В отворените университети студентите могат да избират различни модули, но не могат да получават образователна степен. След успешното преминаване на една трета от учебната програма за

дадена степен, им се предоставя възможност да се запишат като редовни студенти. Университетите осигуряват около 50% от обучението в отворените университети, а останалата част е поета от други образователни институции - летни университети, центрове за образование на възрастни, народни училища. С по-нова история във Финландия е отвореното политехническо обучение, ориентирано към възрастните.

Отвореният колеж и Отвореният университет са формите на отвореното образование, характерни за Великобритания. Отвореният колеж осигурява професионално образование и обучение, ориентирано към определена образователна степен, като някои колежи (Отвореният колеж по изкуствата) предлагат и домашни курсове.

Отвореният университет предлага образователни степени и курсове за желаещи от всички възрасти както от Великобритания, така и от цяла Европа. За регистриране в повечето от тях не се изисква определена академична квалификация. Формите на обучение са предимно задочни - кореспондентки или дистанционни.

Отвореното образование дава възможност на много хора да повишат образователната и професионалната си квалификация със значително по-малко финансови средства, без откъсване от работното място, но на много добро обучаващо ниво (курсовете се водят от

университетски преподаватели). Отворените и летни университети са предпочитани от възрастните, които искат да осмислят свободното си време и да задоволят свои лични образователни интереси.

Образование за емигранти

Новата политическа реалност в Европа в края на XX век, свързана с разпадането на социализма в Източна Европа, падането на Берлинската стена и отварянето на границите за бившите колониални държави, поражда проблема за образованието на емигрантите - базисно, езиково и професионално.

Във всички страни от Западна Европа (Германия, Великобритания, Норвегия, Холандия, Швеция) има широка мрежа от училища или езикови курсове за емигранти. Тяхната цел е както усвояване на говоримия език, така и запознаване с особеностите и традициите на съответната държава. В Норвегия се провеждат тестове по норвежки език, за получаване на необходимия сертификат, изискван от работодателите.

За емигрантите, които нямат задоволително базисно и професионално образование се предлагат различни форми на обучение.

В Белгия, където се съсредоточават емиграционни вълни от Турция и Северна Африка половината от учениците (за 1995 г. те са 13000), които посещават централите за базисно образование са от тези страни.

В Норвегия за емигрантите на възраст между 16-20 години общинските власти организират курсове към началните училища. Целта е да се положат изпитите, които дават възможност на младежите да се запишат в средната образователна степен.

Посещаването на различни видове курсове, от общо образователни до тясно специализирани, е обичайна практика в страните от Западна Европа. Те демократизират достъпа до различните образователни степени и дава широки възможности за всички, които по една или друга причина изпитват необходимост от систематизирано обучение.

ЛИТЕРАТУРА

1. *World Data on Education*. UNESCO: International Bureau of Education. 3rd Edition, 1999. CD-ROM.

TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF ADULT EDUCATION IN SOME COUNTRIES OF THE WEST REGION OF THE EUROPE

MARINELLA MIHOVA

Summary

The article is treated of some trends of the development of the adult education in some countries of the west region of the Europe — basic and secondary education, professional education, open education and education for emigrants.